

Sveriges vapenexport till USA under Irakkriget

Angelika Svensson
Josefin Ydringer

Abstract

År 2003 gick USA och dess allierade in i Irak med motiveringen att Irak hade massförstörelsevapen, detta utan att FN:s säkerhetsråd utfärdat ett mandat. Kriget kritiserades hårt av många länder, bland annat Frankrike, Tyskland och även Sverige.

Den svenska lagen säger att vapenhandel inte får bedrivas om det strider mot svensk utrikespolitik men får bedrivas om det finns säkerhets- eller försvarspolitiska skäl till det. Trots att Sverige kritiserade kriget fortsatte vapenhandeln med USA under tiden det fortgick. År 2003 exporterade Sverige krigsmateriel till USA för ett värde av 0,62 miljarder kronor. Sett till Sveriges kritik mot kriget skulle handeln inte ha fortsatt, men då USA är bland de största importörerna av svenska vapen skulle det vara ett hårt slag mot försvarsindustrin att förlora en så stor handelspartner.

Nyckelord: vapenexport, säkerhetspolitik, Sverige, USA, utrikespolitisk linje

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	1
1.2	Teori.....	1
1.2.1	Makt-säkerhetsdilemmat.....	1
1.2.2	Offensiv-defensiv realism.....	2
1.3	Metod och material.....	2
1.4	Definitioner.....	3
1.4.1	Krigsmateriel.....	3
1.4.2	Säkerhetspolitik.....	3
2	Svensk vapenexport.....	5
2.1	Historik.....	5
2.2	Exporten till USA.....	6
2.2.1	Statistik.....	7
2.3	Exportkontroll.....	7
3	Kriget i Irak.....	9
3.1	Sveriges inställning till kriget.....	9
4	Svensk säkerhetspolitik.....	11
4.1	Säkerhetspolitisk linje.....	11
4.2	Försvarsindustrins roll.....	12
5	Avslutning.....	14
5.1	Analys.....	14
6	Referenser.....	16

1 Inledning

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att förstå hur Sverige försvarar sin vapenexport till krigförande länder. Vi har valt att se speciellt på vapenexporten till USA under Irakkriget från år 2003. Vi har valt USA på grund av att det är en av Sveriges viktigaste handelspartner inom just vapenindustrin.

För att få en förståelse för de lagar och förordningar som Sveriges riksdag har lagt upp och vad de säger ska vi titta närmare på dessa. Vi vill även se på Sveriges säkerhetspolitik och utrikespolitik i samband med krigsutbrottet och hur dessa kan länkas ihop med vad lagarna säger.

Vi ska i uppsatsen svara på en rad frågor;

Vad säger Sveriges lagar och förordningar om vapenexport i förhållande till utrikespolitiken?

Vad säger Sveriges lagar och förordningar om vapenexport som kan hota rikets säkerhet?

Vilken var Sveriges officiella inställning till Irakkriget och USA:s handlande?

Dessa frågor ska hjälpa oss att nå fram till vår huvudsakliga frågeställning; *Kan Sverige försvara sin vapenexport till USA under Irakkriget?*

1.2 Teori

I denna uppsats kommer vi att använda oss av realistisk teori för att belysa Sveriges argument för vapenexport till USA under Irakkriget. De centrala teorierna kommer att vara makt-säkerhetsdilemmat och offensiv-defensiv realism.

Vi kommer först att presentera säkerhetsdilemmat utifrån John H. Herz och sedan gå in på defensiv/offensiv realism utifrån Evan Braden Montgomery.

1.2.1 Makt-säkerhetsdilemmat

John H. Herz såg under Kalla kriget hur den bipolariserade världen återvände till ett stadium som människor som levt i anarkiska system varit i många gånger förut. Detta stadium har uppstått utifrån människors rädsla av att bli attackerade eller då de på annat sätt har fått sin säkerhet hotad. Denna rädsla har gjort att de samlat mer och mer makt för att på så sätt avskräcka fiender från att attackera dem, vilket

i sin tur har gjort fienderna rädda för attack och de har då i sin tur samlat mer makt. Detta har då lett till ett dilemma, samma dilemma som Herz såg i det bipolariserade världssystemet under Kalla kriget, nämligen makt-säkerhetsdilemmat. För stater handlar makt-säkerhetsdilemmat om att stater i det anarkiska världssystemet kapprustar för att på så sätt få ett maktövertag och med det få en större säkerhet gentemot andra stater (Herz 1950, s 157).

1.2.2 Offensiv-defensiv realism

Evan Braden Montgomery diskuterar hur offensiv och defensiv realism kan användas av stater i politiska relationer. Offensiv realism utgår från att ovetskap styr staters handlanden, det vill säga att eftersom stater inte kan veta andra staters nuvarande eller framtida intentioner måste de fortsätta vara rädda och utöka sin makt närhelst de har chansen.

Defensiv realism bygger på säkerhetsdilemmat där en stats försök att öka sin säkerhet ses som hotande av andra stater och kan därmed leda till en onödig konflikt. Detta resulterar i ett betoning av faktorer som skärper säkerhetsdilemmat så som militär teknologi, geografi och ett bedömande av andra aktörers intentioner. Defensiv realism observerar att hårda politiska policys leder till självförgörande och till konsekvenser som kan undvikas (Montgomery 2006, s 151-152).

Montgomery skriver vidare att så kallade välvilliga stater kan avslöja sina motiv för att lugna potentiella motståndare och undviker därmed en onödig konflikt. Detta är något som aggressiva eller giriga stater, enligt Montgomery, aldrig skulle göra. Genom att ingå avtal om vapenkontroll med mera, kan en ”säkerhetssökare” anta en mer defensiv militär position och visa på sin vilja att bibehålla status quo snarare än att utmana den (Montgomery 2006, s 152).

Defensiv realism har två variabler för att förklara när stater kan avslöja sina motiv, den offensiva-defensiva balansen och den offensiva-defensiva åtskillnaden. När defensiv är möjlig att urskilja från och är mer effektiv än offensiv då kan välvilliga stater anta militära hållningar som tillgodoser säkerhet utan att hota någon annan. Denna offensiva-defensiva åtskillnaden är nödvändig för att stater ska kunna ge försäkran utan att få en ökad sårbarhet (Montgomery 2006, s 154).

Försäkran kan ges utan ökad sårbarhet när offensivt och defensivt är tydligt och balansen mellan dem är neutral. Detta gör att en välvillig stat kan välja defensiva krafter som återspeglar deras preferenser och som är jämställda till de offensiva möjligheter en girig stat kan välja (Montgomery 2006, s 183).

1.3 Metod och material

Vår uppsats är en beskrivande, teorianvändande fallstudie över Sveriges vapenexport. Vi har i vår undersökning använt exporten till USA som exempel.

Det är lätt hänt att undersökningar som denna får normativa vinklingar, det är inte vårt mål med denna undersökning. Vi kommer dock i vår avslutande diskus-

sion att beröra vikten av att en stat håller en konsekvent linje gentemot befolkningen liksom mot utomstående aktörer.

Vi har valt att inte diskutera Sveriges neutralitet och alliansfrihet då detta är ett ämne som det kan skrivas en hel till uppsats om.

Vi kommer att analysera Sveriges handlande utifrån makt-säkerhetsdilemmat och offensiv-defensiv realism. Vi gör inga ansatser till att utveckla eller på annat sätt ifrågasätta teorin då det är en teorianvändande undersökning.

Vi kommer att presentera viss statistik som visar Sveriges vapenexport till USA för tidsperioden under Irakkriget. Med denna statistik vill vi ge en tydligare uppfattning om själva handeln.

Vi har utfört en kumulativ forskning då vi har samlat både primär- som sekundärmaterial. Vi har tagit i beaktande det faktum att sekundärmaterial i vissa fall varit mer eller mindre objektiva.

Vi kommer att använda oss av dokument vi funnit på regeringens och riksdagens hemsidor på Internet. Vi kommer även att använda oss av material vi funnit på *Inspektionen för strategiska produkter* (ISP) hemsida, på *Försvarsindustriföreningens* (FIF) hemsida samt *Svenska freds- och skiljedomsföreningens* hemsida.

1.4 Definitioner

1.4.1 Krigsmateriel

Då det i lagtexten står ”krigsmateriel” ska vi här ge en definition på detta för att förtydliga vad som menas. Vi använder oss av *Inspektionen för strategiska produkter* (ISP) definition.

Med krigsmateriel menas en produkt som är ”... utvecklad eller modifierad för militärt bruk”. Det finns två kategorier för krigsmateriel, krigsmateriel för strid (KS) och övrigt krigsmateriel (ÖK). Skillnaden mellan de båda ligger i om produkten är skadegörande eller inte, till exempel hamnar explosiva produkter så som ammunition men även kulsprutor, stridsvagnar m.m. bland KS. Bland ÖK räknas jakt- och sportskyttevapen och pistoler (IPS-Klassificering).

1.4.2 Säkerhetspolitik

Det råder enighet om säkerhetspolitikens mål, däremot är det vida omdiskuterat vad som egentligen är ett hot och vilka medel det krävs för att förhindra dessa. Säkerhetspolitiken har utvidgats och handlar idag, inte bara om den militära säkerheten. Säkerhetspolitiken har idag även andra aktörer, förutom stater och allianser (Andrén, 2002, s 8ff).

Internationellt sett framstår säkerhetspolitiken ursprungligen som ett samlingsbegrepp. Vilket både inkluderar de åtgärder som aktörerna använder sig av

för att avvärja hot och även genom politiska förebyggande åtgärder. Enligt den svenska definitionen är säkerhetspolitikens yttersta syfte att bevara landets fred och säkerhet. Det har även tillkommit ett stycke som säger att ”den säkerhetspolitiska beredskapen skall även kunna hantera andra ’extraordinära situationer vilket kan uppstå genom snabba och allvarliga förändringar av samhällets funktion’.” (Andrén, 2002, s 8ff).

2 Svensk vapenexport

Svensk vapenindustri är väl utvecklad och kan producera hela batterier av tung och avancerad krigsmateriel, som till exempel stridsflygplan, krigsfartyg och avancerade radarsystem. Detta tack vare den tidigare svenska försvars- och säkerhetspolitiken som byggde på att stå utanför militärallianser och hävda vårt oberoende. Det gjorde också att vi inte behövde vara beroende av krigsmateriel från andra länder (Rolf Lindahl, 2006, s 14ff).

Detta synsätt har förändrats och i dagsläget utvecklar man samarbetet mellan så kallade ”strategiska samarbetspartners” och ett beroende länder emellan växer fram (Rolf Lindahl, 2006, s 14ff).

Vapenexporten har numer en framträdande roll för den svenska försvarspolitiken. Det gör att företagen kan överleva, bibehålla och utveckla kompetensen inom området. Andra länder blir beroende av handeln med Sverige vilket gör att Sverige ses som en intressant samarbetspartner internationellt. Därför har regeringen börjat ge ett allt större stöd till svensk vapenexport. Sverige har därmed blivit en viktig aktör inom krigsmaterielområdet och utvecklat en mycket stor krigsmaterielexport sett till landets ringa storlek (Rolf Lindahl, 2006, s 14ff).

Sommaren 2003 tillsatte regeringen Krigsmaterielutredningen, KRUT, för att se över det svenska exportkontrollsystemet. Utredningen leddes av Anders Svärd (c) och i början av 2005 presenterade utredningen sitt betänkande. Där föreslog man en uppluckring av det svenska regelverket för en mer exporttillvänd politik. Detta fick omfattande kritik, bland annat från Svenska Freds- och Skiljedomstolen (Svenska Freds). Utredningen och remissvaren har sedan behandlats av utrikesdepartementet och man har förberett en proposition. Regeringen har aviserat att man avser att lämna en proposition till riksdagen efter valet, under riksdagsåret 2006/2007 (Svenska Freds, Vapenexport).

2.1 Historik

Före mitten av 1970-talet drog inte svensk vapenexport till sig särskilt många blickar. Kritiken mot den var inte stor, om den kom var det sällan från befolkningen.

År 1974 ändrades dock detta då det uppdagades att Saab, med stöd från regeringen, försökte sälja stridsflygplanet Viggen till flera europeiska NATO-länder i konkurrens med amerikanska, franska och brittiska företag. Trots att det sköttes enligt de dåvarande riktlinjerna för krigsmaterielexport blev händelsen känt som ”Viggenaffären” och det var första gången som allmänheten fick reda på hur långt

den svenska regeringen kunde gå för att ge stöd åt militärindustrin genom export (Hagelin, 1985, s 9).

En av anledningarna till att den svenska befolkningen inte tidigare riktat någon kritik mot vapenexporten är att den svenska militärpolitiken länge varit uppbyggd på hemlighetsmakeri och begränsat offentliggörande (Hagelin, 1985, s 168).

Redan på 1960-talet ska den dåvarande svenska försvarsministern Sven Andersson ha sagt att "... Sverige kanske skulle tvingas frånga sin traditionella 'försörjningslinje' ifråga om vapenanskaffning.". Anledningarna skulle vara ökat samarbete, ekonomiskt, industriellt och handelspolitiskt, och den allt snabbare militärtekniska utvecklingen (Hagelin, 1985, s 67). Under 1980-talet fortsatte spekulationerna i om handeln med högteknologi skulle öka under 1990-talet och om den skulle komma att utnyttjas för utrikespolitiska syften. Det sades att det skulle vara viktigt för Sverige att upprätthålla "... öppna diplomatiska förbindelser med de ledande länderna i öst och väst". Det ansågs vara de goda förbindelserna med väst som hade gjort det möjligt för Sverige att föra en egen försvars- och säkerhetspolitik sedan slutet av 1940-talet (Hagelin, 1985, s 32).

På grund av Sveriges alliansfrihet är internationellt militärindustriellt samarbete kontroversiellt. Främst var inställningen under Kalla kriget att Sverige inte fick sättas i en situation som gjorde det möjligt för andra stater att utöva påtryckningar på regeringen vid eventuella internationella konflikter och krig. Det ansågs att det politiska och militära oberoendet skulle garantera det (Hagelin, 1985, s 65).

Det ansågs även att ett starkt svenskt försvar skulle ge en större säkerhet till Sverige eftersom vårt läge i Europas periferi inte gynnade oss. Den inhemska forskningen och utvecklingen av militärmateriel skulle se till att behovet av internationellt samarbete och inköp från utlandet skulle minska och därigenom även risken för politiska påtryckningar från utländska aktörer. (Hagelin, 1985, s 65)

Trots det har Sverige sedan 1940-talet anpassat sin politik och handel till USA. Samarbete med andra länder har inte varit aktuellt. Det har dock varit viktigt för Sverige att göra klart för USA och andra länder att vi i en konflikt kommer att försvara vår självständighet. (Hagelin, 1985, s 169)

2.2 Exporten till USA

Sveriges vapenhandel med USA har pågått under mycket lång tid men var relativt liten under större delen av efterkrigstiden. Den svenska exporten mellan 1950-1975 uppgick till endast ca 50 miljoner kronor (Hagelin, 1985, s 44). Den har dock ökat sedan dess.

Flera svenska företag har exporterat delar till bland annat amerikanska militära fartyg. Genom den exporten har Sverige indirekt blivit delaktig i amerikanska militära operationer som skett utanför USA och som därigenom inte har kunnat motiveras med amerikanska säkerhetsintressen (Hagelin, 1985, s 58f). Ett av de argument som finns för vapenexport är att alla ska ha rätt till ett försvar (Westander,

1985, s 27), detta faller dock när stater deltar i konflikter utanför sitt eget territorium. Det är viktigt att komma ihåg att ”Beviljad export innebär direkt stöd till den främmande regim som erhåller svenska vapen.” (Hagelin, 1985, s 10).

Men de svensk-amerikanska förbindelserna är starka. Det kan hävdas att Sverige har byggt upp sin ”... ekonomiska och militära styrka genom nära relationer till länder i väst.” (Hagelin, 1985, s 169), det vill säga, främst USA.

2.2.1 Statistik

ISP är den myndighet som redovisar det statistiska underlaget för den svenska krigsmaterielexporten. Det är för närvarande 120 stycken företag som har tillstånd att tillverka krigsmateriel, varav 48 är aktiva som exportörer. De är skyldiga att lämna redovisningar av exporten till ISP (Regeringens skrivelse 2003/04:114, s 41).

Värdet av antalet beviljade utförseltillstånd 2003 var något högre än det genomsnittliga värdet det senaste tio åren, dock inte högre än 2001. Det beviljades utförseltillstånd för 9 miljarder kronor, en ökning med 53 % jämfört med 2002. KS, låg på 4,3 miljarder, en ökning med nästan 42 % sedan 2002. ÖK låg på 4,6 miljarder, en ökning med nästan 66 %. Till USA beviljades 57 tillstånd till ett värde av 1,2 miljarder kronor (Regeringens skrivelse 2003/04:114, s 41-42).

Det är viktigt att ha i åtanke att utförseltillstånden ges när kontrakten mellan företagen och köparen är skrivna, alltså behöver inte själva utförseln ske samma år. Den faktiska exporten sker istället utspritt över flera år och håller sig relativt jämn. Dock ökade värdet på den faktiska utförseln mellan 2002 och 2003 från ca 3 miljarder kronor till ca 7 miljarder kronor (ISP – Inspektionen för strategiska produkter 2004). Av den ökade försäljningen gick krigsmateriel värt 1 miljard kronor till Schweiz, det övriga gick till bl.a. USA och Storbritannien (Regeringens skrivelse 2003/04:114, s 49).

Under år 2003 var krigsmaterielexporten till Nordamerika 9,9 % av Sveriges totala export (ISP - Inspektionen för strategiska produkter 2004). Det vill säga att värdet uppgick till 0,64 miljarder kronor, av dessa gick 0,62 miljarder kronor till USA. Av detta bestod 0,39 miljarder kronor av KS och 0,23 miljarder kronor av ÖK (Regeringens skrivelse 2003/04:114, s 49).

I Frida Bloms debattartikel i Göteborgs-Posten står det att Sverige mellan åren 2000-2003 sålde krigsmateriel för över 1,9 miljarder kronor till USA, handeln skulle även ha ökat med 0,1 miljarder kronor under 2003 till skillnad från 2002. Detta gjorde USA till den näst största importören av svenskt krigsmateriel (Svenska freds).

2.3 Exportkontroll

Inspektionen för strategiska produkter (ISP) bildades den 1 februari 1996 och är den statliga myndighet som kontrollerar Sveriges export av krigsmateriel och

andra strategiska produkter. Som stöd har de det rådgivande organet Exportkontrollrådet (EKR), som är parlamentariskt sammansatt, och Teknisk- Vetenskapligt råd som är sammansatt av tekniskt kunniga ledamöter (ISP - Om ISP).

Ärenden som kommer in avgörs inom ISP men de skall vid ärenden som har ”principiell betydelse” eller är ”av särskild vikt” överlämna det till regeringen för beslut. Vid sådana tillfällen gör regeringen en totalbedömning av alla väsentliga faktorer utifrån lagen och riktlinjerna (Regeringens skrivelse 2003/04:114, s 68). ”Liksom inom alla andra statliga verksamheter är det regeringen som fastställer politiken medan myndigheterna verkställer den genom beslut i enskilda ärenden.” (ISP - Om ISP).

Varje år, före slutet av mars, ska inspektionen lämna en redogörelse till regeringen ”för den svenska exporten av krigsmateriel och andra strategiska produkter under det föregående kalenderhalvåret.” (ISP - Vårt uppdrag).

Lagen (1992:1300) är den som begränsar handeln med krigsmateriel. Detta är en förbudslag och till den hör även förordningen (1992:1303) om krigsmateriel. Dessutom hör även riktlinjerna för krigsmaterielexport och annan utlandssamverkan (prop 1991/92:174) hit.

Export är endast tillåtet då det behövs för att tillgodose det svenska försvaret med materiel eller kunskap eller om det på annat vis är säkerhetspolitiskt önskvärt och att det inte strider mot ”principerna och målen för svensk utrikespolitik” (ISP - Inspektion för strategiska produkter 2004).

Den delen av lagen som vi kommer att utgå ifrån är 1§. Den säger:

1 § Denna lag har avseende på vapen, ammunition och annan för militärt bruk utformad materiel som enligt regeringens föreskrifter utgör krigsmateriel.

Tillstånd enligt denna lag får lämnas endast om det finns säkerhets- eller försvarspolitiska skäl för det och det inte strider mot Sveriges utrikespolitik. Lag (1995:1659).

I regeringens riktlinjer för vapenexport står att KS inte bör exporteras till ”en stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat, en stat som är invecklad i internationell konflikt som kan befaras leda till väpnad konflikt eller en stat som har inre väpnade oroligheter.” (Regeringens skrivelse 2003/04:114, s 10).

3 Kriget i Irak

I januari 2002 gick president George W Bush ut med uttalandet att Irak var en del av ondskans axelmakter och att man hade bevis för att Irak hade framställt massförstörelsevapen. Situationen i Irak blev betydande för USA:s ledning (Uppsala Conflict Database).

Större press sattes på Irak och i november gav FN resolution 1441 mot landet. Där gav man Irak en chans att göra sig av med sina massförstörelsevapen eller möta, som det hette, ”allvarliga konsekvenser”. Detta accepterade Irak och vapeninspektörer från FN fick komma in i landet. Övertygade om att Irak gömde sitt kärnvapenprogram ökade USA och dess allierade den diplomatiska pressen, i början av 2003. Man begärde en ny FN-resolution som skulle auktorisera militärt handlande mot Irak eftersom man ansåg att regimen i Irak inte följde resolution 1441. Detta fick de dock inte tillräckligt med stöd för från övriga medlemsländer i FN. Många av länderna var emot militära åtgärder, bland annat Frankrike och Tyskland (Uppsala Conflict Database).

Storbritannien spelade en stor roll som länken mellan USA och Europa, där man visade att USA inte handlade på egen hand. Därmed bestämde sig USA och dess allierade för att ta till militära åtgärder utan FN mandat. De bildade den så kallade ”coalition of the willing”, bestående av USA, Storbritannien och Australien med varierande andra hands stöd från ett dussintal länder (Uppsala Conflict Database).

Den 17 mars 2003 gav George W Bush ett ultimatum till Iraks ledare Saddam Hussein, att han skulle lämna landet innan den 19 mars eller så skulle koalitionen invadera landet. Deras motiv för att invadera Irak var på grund av att de trodde att Irak hade massförstörelsevapen, både kemiska och biologiska. Vad som var den egentliga anledningen är dock fortfarande ett hett debatterat ämne. När Saddam Hussein inte följt koalitionens ultimatum den 20 mars, började USA avfyra missiler på utvalda mål i Bagdad. Den 9 april intog man huvudstaden och kriget ansågs avslutat men det sista motståndet var dock inte eliminerat förrän den 14 april. Den 1 maj 2003 förklarade man att det var slut på större militära operationer (Uppsala Conflict Database).

3.1 Sveriges inställning till kriget

I ett pressmeddelande den 27 mars 2003 gick utrikesutskottet ut med stöd till regeringen i dess åsikt att USA:s och dess allierades angrepp mot Irak stred mot folkrätten eftersom det saknade FN-mandat. Utskottet ansåg att om den irakiska regimen hade tillgång till massförstörelsevapen var det ett hot mot den internatio-

nella freden och säkerheten. De ansåg att FN:s vapeninspektörer därmed borde fått mer tid på sig att finna dessa (Utrikesutskottets pressmeddelande, 2003-03-27).

Utskottet ansåg vidare att regeringen officiellt, bland annat statsministern och utrikesministern, framförde väl grundad kritik mot USA. Utifrån folkrättsliga bedömningar lade man fram en konstruktivt grundad kritik där utskottet också utgick ifrån att regeringen aktivt skulle verka för att FN:s auktoritet blev återställd och att frågan även i fortsättningen skulle behandlas i säkerhetsrådet (Utrikesutskottets pressmeddelande, 2003-03-27).

4 Svensk säkerhetspolitik

4.1 Säkerhetspolitisk linje

Sveriges säkerhetspolitik har förändrats det senaste decenniet och utgår numer från en bred syn på säkerhet, idag inryms även icke-militära hot. Det är inte enbart staters rättigheter och säkerhet som har betydelse utan man betonar även individers dito (Regeringen - Sveriges utrikespolitik).

Hoten mot Sveriges säkerhet har förändrats och är mer komplexa än de traditionellt militära. I dagens internationaliserade samhälle är vi mer sårbara för säkerhetshot som massförstörelsevapen, terrorhot och miljö- och flyktingkatastrofer. Försvarsberedskapen gäller för mer än bara väpnade angrepp. På regeringens hemsida skriver man också: ”Vi ska också kunna förebygga och hantera situationer som utan att direkt hota vår fred och självständighet ändå skulle kunna innebära snabba och allvarliga försämringar av samhällets normala funktioner.” Den nya typen av säkerhetshot är internationaliserade och gränsöverskridande. Det har därför blivit allt viktigare med samarbete länder emellan. Sverige utvecklar hela tiden deltagandet i det internationella säkerhetssamarbetet (Regeringen - Sveriges utrikespolitik).

Vi kan på samma sida läsa:

’Sveriges säkerhetspolitiska linje lyder:

Sveriges säkerhetspolitik syftar till att bevara fred och självständighet för vårt land, bidra till stabilitet och säkerhet i vårt närområde, samt stärka internationell fred och säkerhet.

Sverige är militärt alliansfritt. Denna säkerhetspolitiska linje, med möjlighet till neutralitet vid konflikter i vårt närområde, har tjänat oss väl.

För framtiden är det tydligare än någonsin att säkerhet är mer än avsaknad av militära konflikter. Hot mot freden och vår säkerhet kan bäst avväjas i gemenskap och samarbete med andra länder. På det globala planet är det främsta uttrycket för detta vårt stöd till de Förenta nationerna. Genom vårt medlemskap i den Europeiska unionen deltar vi i en solidarisk gemenskap vars främsta syfte är att förhindra krig på den europeiska kontinenten.’

Man skulle kunna säga att Sverige använder sig av makt-säkerhetsdilemmat men på det vis som beskrevs av Montgomery. Som vi skrev ovan, om Montgomerys teori, finns det välvilliga stater som för en militär linje utan att stöta sig med andra stater. Sverige kan ses som en sådan välvillig stat som, istället för att samla makt

och säkerhet genom kapprustning, säljer vapen till andra länder och på det sättet undviker att de känner sig hotade av den svenska säkerhetspolitiken.

4.2 Försvarsindustrins roll

Den svenska försvarsindustrin har förändrats hand i hand med de säkerhets- och försvarspolitiska förändringarna i Sverige och Europa. Sverige har lyckats behålla trovärdigheten tack vare av att man har ett visst oberoende i hänsyn till försvarets materielförsörjning. Det är därför viktigt att Sverige bevarar en viss produktionskapacitet. Då krävs det även möjligheter för försvarsindustrin att kunna exportera. Dock måste exporten vara förenlig med den svenska utrikes-, säkerhets- och försvarspolitiken. Det finns däremot inte längre någon anledning för Sverige att ha en helt oberoende försvarsindustri och därför tar denna liknande steg som säkerhetspolitiken, nämligen att samverka med likasinnade länder om gemensam säkerhetsfrämjande verksamhet (Skrivelse 2003/04:114, s 23). Detta har även spridit sig till militära medel. I regeringens skrivelse 2003/04:114 kan vi läsa:

Samarbetet på materielförsörjningsområdet är en förutsättning för försvarets flexibilitet och anpassningsförmåga inför nya hot och risker som kan uppstå. Anpassningsförmågan har av riksdagen givits hög prioritet och regeringen har för sin del konstaterat att det är ett vitalt säkerhetspolitiskt intresse för ett militärt alliansfritt land som Sverige att omvärlden har tilltro till vår anpassningsförmåga. Det ligger därför i Sveriges säkerhetspolitiska intresse att slå vakt om ett långsiktigt och kontinuerligt samarbete med traditionella samarbetsländer. Detta ömsesidiga samarbete, inklusive samarbetsprojekt, bygger på såväl export som import av krigsmateriel.

På *Försvarsindustriföreningens* (FIF) hemsida under rubriken *Varför export?* finns att läsa ett utdrag ur regeringens skrivelse 2005/06:114. Där står att det som styr dagens materielförsörjning är "... försvarets förmåga att genomföra internationella insatser och att ha nödvändiga resurser för att hävda vår territoriella integritet." och att ett samarbete med andra stater, som det även står i 2003/04 års skrivelse, är mycket viktigt för den materielförsörjningen.

På *Svenska freds- och skiljedomsföreningens* hemsida (Svenska freds) går att läsa en debattartikel från Göteborgs-Posten den 11 november 2004 skriven av ordföranden Frida Blom. I artikeln skriver Blom att Sverige ökat det militära samarbetet med USA sedan George W Bush blev vald till president i landet. Mer specifikt skriver hon att den dåvarande svenska försvarsministern, Leni Björklund, hade skrivit under ett avtal med hennes dåvarande amerikanske motsvarighet, Donald Rumsfeld, som skulle underlätta det militära samarbetet och minska den byråkrati som hindrade vapenexporten. Avtalet skulle ha lagts fram den 28 april 2003, alltså parallellt med Irakkriget. I artikeln skriver Blom att detta samarbete gjorde att Sverige, trots kritik mot kriget i Irak, inte stoppade exporten till USA då man var rädd för repressalier (Svenska freds).

Det är inte bara exporten som är viktig, även importen är nödvändig. Sverige är mycket beroende av amerikansk teknologi, till exempel består stridsflygplanet

JAS 39 Gripen till 35-50 % av amerikanska komponenter (KRUT, 2005, s 116). Det finns anledning att tro att repressalier mot Sverige skulle bli ett alternativ för USA. Redan år 1949 föreslog den amerikanska ambassaden i Stockholm sin regering att hota den svenska regeringen med uteblivna leveranser av militärt materiel för att Sverige helt skulle gå med på den amerikanska embargopolitiken (Hagelin, 1985, s 21f). USA har sedan dess, mot andra länder, fört en ”quid pro quo” politik för att få dessa att följa USA:s önskemål (Monikander & Ydringer, 2005, s 19).

Ett stopp av exporter skulle inte bara resultera i risk för repressalier. Björn Hagelin skriver i sin bok *Kulorna rullar*, från 1985, ”Den militära exporten kan inte minska med mindre än att den svenska försvarsindustrins säkerhetspolitiska betydelse reduceras.” (Hagelin, 1985, s 170). Det vill säga att om den militära exporten minskar kommer inte de militära företagen att överleva och därmed måste den svenska vapenindustrins totaldominans inom det svenska försvaret att minskas drastiskt. Det leder till att vi blir beroende av andra länders vapenindustri och att vi därmed kan komma att tvingas följa andra länders utrikespolitiska önskemål. Eftersom det svenska försvaret är en så liten kund hos den svenska försvarsindustrin blir det även för dyrt att ha utveckling inom landet men ingen export. Om industrin försvinner kommer vi inte heller under rimlig tid kunna återuppta produktionen, då viktig kunskap skulle gå förlorad.

5 Avslutning

5.1 Analys

Argumenten för svensk vapenexport kan kopplas till Herz säkerhetsdilemma då Sverige vill behålla lite av sin makt för att kunna bevara rikets säkerhet. Därför måste vi ha ett visst mått vapenexport för att kunna bevara industrin och Sveriges rykte som en bra handelspartner. Hoten idag ser annorlunda ut än för bara några decennier sedan. Framtiden är osäker och man vet inte var eller när nästa hot uppkommer. Detta ses som ett argument för att behålla den försvarsindustri och handel med andra länder som vi har, genom att göra detta knyter vi band länder emellan. Förhoppningen är att vid ett plötsligt uppkommet hot som skulle kunna drabba Sverige, står vi inte ensamma utan har allierade med oss. Medvetenheten om Sveriges roll som stark industriell aktör i omvärlden skulle på så sätt kunna verka som ett skydd mot till exempel terrorhot.

Även Evan Braden Montgomerys teori om offensiv/defensiv realism går att applicera på den svenska vapenexporten i dagens samhälle. Eftersom stater inte kan veta andra staters ändamål måste vi fortsätta vara vaksamma och beredda på ett nytt eventuellt hot, det vill säga den så kallade offensiva realismen. Den defensiva realismen kan Sverige använda sig av genom att vara öppen med sin vapenexport, vilket Montgomery skriver att aggressiva stater aldrig skulle göra. Det lugnar eventuella motståndare och visar en mer defensiv militär inställning. Man visar sin styrka men inget offensivt intresse till eskalering av konflikter.

USA har materiel och kunskap som Sverige behöver i sin försvarsindustri. Denna försvarsindustri är nödvändig för det egna svenska försvaret och därmed den svenska säkerheten. Skulle Sverige förlora USA som partner skulle detta ge återverkningar på vår säkerhet.

Det är ett tveksamt agerande av regeringen förmedla en utrikespolitisk bild i Sverige och i nästa andetag förmedla en annan till USA genom nya avtal. Ett konsekvent handlande är förstås att föredra. Vi anser att en anledning till att detta tvekydiga handlande drivs, är för att man inte vill förlora USA som handelspartner. Utan handeln till USA skulle den svenska vapenindustrin minska markant. Eftersom det står i lagen om krigsmateriel (1992:1300) att vapenhandeln inte får strida mot Sveriges utrikespolitik så är det svårt att hålla en hårdför linje gentemot USA.

Är inte utrikespolitiken förenlig med handeln är det svårt att försvara en sådan. I detta fall har man dock velat äta kakan och samtidigt ha den kvar. Inför svenska medborgare har man fört en politik, och enligt denna skulle vi inte fortsätta handeln med USA under detta skede. Den andra linjen man fört har varit den inför

USA där man har varit ganska tillbakadragen och inte gått ut hårt med sina åsikter, i rädsla för att förlora USA som partner och därmed förlora materiel och kunskap till vårt eget försvar.

Det är en svår balansgång som den svenska regeringen har gått i frågan om vapenexport till USA under Irakkriget. Att både hålla en linje som befolkningen stöder och en linje som gör att en viktig samarbetspartner som USA fortsätter det samarbetet, är inte lätt. Detta har gjort att Sverige istället har handlat inkonsekvent. Det inkonsekventa handlandet gör nu att Sverige ger intrycket av ett land som inte kan bestämma sig. Det viktigaste, enligt oss, är att hålla en rak och öppen linje och hålla sig till den. Kakan försvinner trots allt när den äts.

Det är inte, som vi visat, första gången Sverige är inkonsekvent i sitt handlande, under lång tid har exporten varit dubbelsidig. Under Kalla kriget handlade det främst om att både vara en alliansfri stat och en samarbetspartner inom vapenhandeln eftersom vårt oberoende berodde på goda kontakter och relationer med andra stater. Idag handlar det till viss del fortfarande om alliansfriheten, men även om hur exporten ser ut i den svenska befolkningens ögon. Befolkningen begär att de mänskliga rättigheterna följs, att exporten inte går emot de lagar och regler som satts upp men framförallt att regeringen inte för dem bakom ljuset.

Vad har vi då kommit fram till? Vi ska här gå igenom våra frågor.

Vad säger Sveriges lagar och förordningar om vapenexport i förhållande till utrikespolitiken? Lagen säger att exporten inte får strida mot den svenska utrikespolitiken. I detta fall menar vi att vapenhandeln inte är i enlighet med utrikespolitiken. Hade regeringen handlat konsekvent skulle vi inte ha fortsatt att bedriva vapenhandel med USA under år 2003.

Vad säger Sveriges lagar och förordningar om vapenexport som kan hota rikets säkerhet? Lagen säger att tillstånd för export endast får lämnas om det finns säkerhets- eller försvarspolitiska skäl till det. I det här fallet ser vi att det var ett säkerhetspolitiskt skäl att fortsätta bedriva handeln med USA. De var vår näst största handelspartner under 2003 och det skulle ha satt sina spår både ekonomiskt och i Sveriges fortsatta utveckling av krigsmateriel att kapa de banden.

Vilken var Sveriges officiella inställning till Irakkriget och USA:s handlande? Sveriges officiella inställning var att kriget var folkrättsvidrigt då det inte hade FN-mandat. Enligt vår mening var man inte tillräckligt öppen i denna ställningsfråga gentemot USA.

Utifrån detta kan vi säga att det är ett komplicerat ämne eftersom det är samma lag som styr både förbudet att exporten inte får strida mot utrikespolitiken och att det måste finnas ett säkerhets- eller försvarspolitiskt skäl för den.

Utifrån vår analys blir svaret på frågan *Kan Sverige försvara sin vapenexport till USA under Irakkriget?*; Nej, det kan Sverige inte göra eftersom man gick ut med uttalandet att kriget stred mot folkrätten. Dock förstår vi att om man ser det utifrån säkerhetspolitiska skäl är det viktigt för Sverige att behålla en så pass stor handelspartner som USA är.

6 Referenser

Böcker:

- Andrén, Nils, 2002. *Säkerhetspolitik – analyser och tillämpningar*. Stockholm, Norstedts Juridik AB.
- Hagelin, Björn, 1985. *Kulorna rullar*. Stockholm, Ordfronts förlag.
- Krigsmaterielutredningen, 2005. *KRUT: reformerat regelverk för handel med försvarsmateriel: betänkande / av Krigsmaterielutredningen (KRUT)*. Stockholm, Fritzes offentliga publikationer.
- Lindahl, Rolf, 2006. *Kanonforskning. Militär forskning och utveckling i Sverige*. Stockholm, PAX Förlag Sverige.
- Westander, Henrik – Jederlund, Lars, 1985. *Ska Sverige beväpna förtryckare? – argument mot svensk vapenexport*. Stockholm, Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen.

Artiklar:

- Herz, John H., 1950. "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", *World Politics*, Vol 2, No. 2, 157-180
- Montgomery, Evan Braden, 2006. "Breaking Out of the Security Dilemma: Realism, Reassurance, and the Problem of Uncertainty", *International Security*, Vol. 31, Nr. 2, 151-185

Uppsatser:

- Monikander, Katarina – Ydringer, Josefin, 2005. "Bistånd som utrikespolitiskt maktmedel. En undersökning av hur USA har använt bistånd som utrikespolitiskt maktmedel i Israel, Egypten och Pakistan mellan åren 1950-2003.", *Statsvetenskapliga institutionen, Lunds Universitet*.

Internetkällor:

Försvarsindustriföreningen, "Varför export?":
http://www.defind.se/varfor_export.html
(Nedladdat: 2007-01-09 kl. 12.03)

Inspektionen för strategiska produkter, "Om ISP":
<http://www.isp.se/sa/node.asp?node=398>
(Nedladdat: 2007-01-28 kl. 17.51)

Inspektionen för strategiska produkter, ”Vårt uppdrag”:

<http://www.isp.se/sa/node.asp?node=375>

(Nedladdat: 2007-01-28 kl. 17.52)

ISP rapport ”Inspektionen för strategiska produkter 2004:

<http://www.isp.se/documents/public/se/pdf/isp%202004%20sv.pdf>

(Nedladdat: 2007-01-08 kl. 13.55)

Uppsala fredsforskningsinstitut:

<http://www.pcr.uu.se/database/conflictSummary.php?bcID=193>

(Nedladdat: 2007-01-08 kl. 13.56)

Utrikesutskottets pressmeddelande den 27 mars 2003:

http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=45&sq=1&ID=jhbmhc7D3_3_1B

(Nedladdat: 2007-01-07, kl. 16.26)

Regeringens skrivelse 2003/04:114:

<http://www.isp.se/documents/public/se/pdf/s2003.pdf>

(Nedladdat: 2007-01-08 kl. 14.49)

Regeringens säkerhetspolitik:

<http://www.regeringen.se/sb/d/1991/a/12436>

(Nedladdat: 2007-01-07, kl. 16.39)

Svenska freds- och skiljedomsföreningen, ”Avbryt det militära samarbetet med USA”:

<http://www.svenskafreds.se/vapenexport/artiklar/041110.shtml>

(Nedladdat: 2007-01-09 kl. 14.37)

Svenska freds- och skiljedomsföreningen, ”KRUT – Krigsmaterielutredningen”:

<http://www.svenskafreds.se/vapenexport/krut/>

(Nedladdat: 2007-01-28 kl. 20.50)